

BAĞIŞÇILAR VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI İÇİN

Sosyal Yatırım Fonları ve Türkiye

Arama Konferansı

6 EKİM '06, ARMADA OTELİ, İSTANBUL

The Tashman Fund
Taşman Fonu

Sonuç Raporu

Giriş

TÜSEV (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı) 1993 yılında kuruluşundan günümüze *Türkiye’de sivil toplumun yasal, mali ve işlevsel altyapısının güçlendirilmesi için yasal çalışmalar, araştırmalar ve ağ kurma gibi çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır*. Bu kapsamda Vakfın bir amacı da Türkiye’de filantropi kültürünün genişletilmesi ve sivil toplum kuruluşlarına yapılan yardımların daha fazla ve etkin olmasının sağlanmasıdır.

TÜSEV bugüne kadar sivil toplum sektörüne dair çok çeşitli araştırma projesi ve rapora imza atmış, sektörün ihtiyaçları ve geleceğine yönelik politika ve düşünce üretiminde önder olmuştur. Yasal çalışmaları kapsamında dernek ve vakıfları ilgilendiren yasal mevzuatta yapılan reformlarda önemli rol oynamıştır.

TÜSEV geçtiğimiz yıllarda Türkiye’de sivil toplum ve filantropiye dair iki son derece kapsamlı araştırma projesi tamamlamıştır.¹ Bu araştırmalar sivil toplum sektörünün gerek boyutlarının gerekse faaliyet alanlarının genişlemesinin, artan kaynak ihtiyacını beraberinde getirdiğini, ancak mevcut bireysel ve kurumsal bağışların bu ihtiyacı karşılamaktan uzak olduğunu göstermiştir. Sivil toplum kuruluşlarına (STK) yapılan bağışlar hem miktar hem de süreklilik açısından yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizliğin iki temel sebebi olarak STK faaliyetlerinin görünürlüğünün azlığı ve STK’lar ile bağışçılar arasındaki mesafeyi azaltacak mekanizmaların olmaması öne çıkmıştır.

Özetle, TÜSEV’in bilgi birikimi, son yıllardaki çalışmaları ve sektördeki tecrübesi sivil topluma kaynak aktarımı ve bağışçı-STK ilişkileri nezdinde büyük bir boşluğa işaret etmektedir.

TÜSEV Direktörü Filiz Bikmen, bu konuyu irdelemek üzere geçtiğimiz sene ABD’de yerleşik City University of New York, the Graduate Center bünyesinde bulunan Filantropi ve Sivil Toplum Araştırmaları Merkezi’nde kapsamlı bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma yukarıda sözü edilen yerel kaynakların harekete geçirilmesindeki zorluğun pek çok gelişmekte olan ülke ve sivil toplumun karşılaştığı bir engel olduğunu göstermiş, dünyada 46’dan fazla ülkede bu amaç doğrultusunda tercih edilen bir model olan sosyal yatırım fonlarını² mercek altına almıştır. Araştırma, birey ve kurumlardan hibeler yoluyla sivil toplum kuruluşlarına kaynak aktarımının sağlanmasını amaçlayan bu modelin derinlemesine incelenmesini ve Türkiye için bir fizibilite araştırması yapılmasını tavsiye etmektedir.

Bu noktada ABD’nin Arizona eyaletinde yerleşik Arizona Sosyal Yatırım Fonu’nun bir bağışçısı ve yönetim kurulu üyesi olan Haldun Taşman TÜSEV ile irtibata geçmiştir. Haldun Taşman, sosyal yatırım fonları ile kendi kişisel tecrübesinden ve duyduğu memnuniyetten yola çıkarak modelin Türkiye’deki bağışçılar için yararlı olacağını düşünmüş, bu sebeple TÜSEV’in Türkiye’de sosyal yatırım fonlarının kurulmasına yönelik *Sosyal Yatırım Fonu Girişimi*’ni birlikte oluşturmaya karar vermiştir.

Böylece TÜSEV, Taşman Fonu’nun işbirliği ve konuda uzman uluslararası ortaklarının desteği ile Sosyal Yatırım Fonu Girişimi’nin ilk adımını 6 Ekim 2006 tarihinde düzenlediği ‘Sosyal Yatırım Fonları ve Türkiye’ konulu konferans ile attı.

Sosyal Yatırım Fonları ve Türkiye Konferansı, TÜSEV ve Taşman Fonu ev sahipliğinde, Charities Aid Foundation ve WINGS desteği ile gerçekleştirildi. Konferans’a 80 özel ve kamu sektörü temsilcisi, sivil toplum kuruluşu ve uluslararası uzman katıldı (tüm katılımcılar ve temsil ettikleri kurumlar için bkz. Katılımcı Listesi).

Günün asıl amacı katılımcılarla *birlikte* düşünerek fikir üretmek olmuştur. Bu alanlarda çalışan bir düşünce kuruluşu olarak TÜSEV, bu konferansta STK’lar, bağışçılar, kamu yetkilileri, uluslararası bağışçı kuruluşlar gibi pek çok paydaşa söz hakkı tanımak, yeni düşünceler, sesler, paydaşlar

¹ CIVICUS Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) (2006) ve Türkiye’de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet (2005) Araştırmaları.

² Türkçe’ye “sosyal yatırım fonu” olarak çevrilen bu modelin İngilizce’deki karşılığı “community foundation” modelidir.

bulmak istedi. Bu yaklaşım gerek salonun yuvarlak masayı andıran yerleşimine, gerekse toplantının enteraktif söyleşi düzenine yansdı.

Konferansın amaçları:

- Dünyada hızla yayılan ve Türkiye’de de STK’lara bağışçılığı teşvik edebilecek bir model olan Sosyal Yatırım Fonları’nın incelenmesi,
- İlgili paydaşlar arasında (kamu ve özel sektör, sivil toplum, akademi v.b.) model hakkında farkındalık yaratılması,
- Sosyal yatırım fonu modelinin güçlü ve zayıf yanları ile Türkiye ortamında karşılaşılabilecek fırsat ve engeller göz önüne alınarak modelin fizibilitesi üzerine fikir üretilmesi,
- Bu fonlara destek sağlayabilecek potansiyel destekçi ve paydaşların (örn. finans ve bankacılık sektörlerinin ileri gelenleri, ülkenin önde gelen vakıf yöneticileri, uluslararası bağışçı (donör) kuruluşlar) belirlenmesi ve aralarında iletişim sağlanması olarak belirlendi.

6 Ekim sabahı TÜSEV Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Dr. Üstün Ergüder, AKP İstanbul Milletvekili ve Başbakan Dış İlişkiler Danışmanı Egemen Bağış ve Taşman Fonu kurucusu Haldun Taşman açılış konuşmalarını yaptı. Ardından Toplum Gönüllüleri Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı İbrahim Betil sosyal yatırım fonu modelinin kavramsal ve işlevsel bir açıklamasını yaptı. Günün kalanında İngiltere, Almanya, Rusya, ABD, Slovakya’dan gelen uzmanlar sosyal yatırım fonu tecrübelerine değindi, Türkiye’den uzmanlar modeli Türkiye temelinde değerlendirdi. Konuşmacılar hakkında detaylı bilgi için bkz. Konuşmacı Biyografileri. Günün akışı ve paneller, katılımcılar ve uzmanlar arasında TÜSEV Direktörü Filiz Bikmen’nin yönlendirdiği birer söyleşi şeklinde ilerledi.

Toplantı Çıktıları

Açılış Konuşmaları

TÜSEV Başkanı Prof. Dr. Üstün Ergüder konuşmasında TÜSEV’in geçmi şinden, başarılarından ve

sekorde üstlendiği öncü rolden sözetti. TÜSEV’in kuruluşunda günümüze sektörde fikir önderliği yaptığını belirten Üstün Ergüder, Vakfın kurucuları arasında bulunan rahmetli Vehbi Koç’un II. Dünya Savaşından sonra ABD’de Ford Vakfı’nı ziyaret ettiğinden ve buradaki vakıf sektörünün dinamizminden çok etkilendiğinden bahsetmiştir. Vehbi Koç, bu ziyaretinin ardından kendi geleneklerimizde mevcut vakıf anlayışını yaşatıp, ivme kazandırmamız gerektiğini düşünmüş, 1967’de vakıf yasasının oluşumunda önderlik yapmış ve bu çabalarıyla Türkiye’de yeni bir vakıf dönemi doğmasına sebep olmuştur. O günden bugüne ülkemizde sivil toplum sektöründe büyük atılımlar, değişiklikler yaşanmıştır. *Bugün TÜSEV vakıf sektöründe kurucularının başlattığı fikir önderliğini devam ettirmeyi amaçlamaktadır.*

TÜSEV, *STK Hukuk Reformu Girişimi* kapsamında dernek ve vakıfları ilgilendiren mevzuatta yapılan reformlarda danışman rolü oynamış, pek çok STK’ya bu konuda *danışman ve eğitmen olmuş*, konuda (aralarında Türkiye’de mevzuatı uluslararası mukabilleri ile karşılaştıran raporların da bulunduğu) değerli raporlar yayınlamıştır. TÜSEV geçtiğimiz yıllarda *Türkiye’de sivil toplum ve filantropiye* dair iki son derece kapsamlı ve uluslararası

karşılaştırmalı araştırma projesi yürütmüştür. Bu projeler şu anda basıma hazırlanma aşamasındadır. TÜSEV ayrıca uluslararası ortaklık ve işbirliklerini geliştirmeye devam etmektedir. Bugüne kadar *Ford Vakfı, CIVICUS, Uluslararası ve Avrupa Kar Amacı Gütmeyen Hukuk Merkezi ve Charities Aid Foundation (İngiltere)* gibi kurumlarla ilişkiler kurmuş ve ortak projeler yürütmüştür. *Avrupa Vakıflar Merkezi’nin (EFC) Uluslararası Komitesi ve Yönetim Kurulu’nda bulunan TÜSEV*, böylece Avrupa bağlamında da aktif rol üstlenmekte, ülkemizde yeni uygulamaları teşvik etmeyi, Avrupa ve Türkiye’deki sektörler arasında bir köprü görevi görmeyi amaçlamaktadır.

TÜSEV 2008 yılı Avrupa Vakıflar Merkezi Genel Kurulu'na İstanbul'da evsahipliği yapacak, Avrupa'dan yüzlerce vakfı ortak konular etrafında biraraya getirecektir.

TÜSEV son olarak Türkiye'de filantropi kültürünün geliştirilmesine yönelik, özel sektör ve bireylerden sivil toplum kuruluşlarına yapılan yardımların daha fazla, etkin ve sosyal değişim konularına odaklı olmasını sağlamak amacıyla **Sosyal Yatırım Fonu Girişimi** isimli yeni bir program başlatmıştır. TÜSEV'in bu girişim ile amacı vakıfçılık ve bağışçılıkta yeni yaklaşımları tartışmak, yeni çözüm ve modeller üretmektir. Zira bağışçılığı teşvik etmek demek sivil topluma katılımın ve desteğin artmasını desteklemek olacaktır.

Bu program kapsamında düzenlenen 'Sosyal Yatırım Fonları ve Türkiye' konulu konferansa geldikleri için katılımcılara teşekkür eden Üstün Ergüder, toplantının temel amacının bu önemli konularda birlikte düşünüp tartışmak olduğunu belirterek konuşmasını noktalamıştır.

Taşman Fonu kurucusu **Haldun Taşman** konuşmasında sosyal yatırım fonları ile nasıl tanıştığını ve kendi kişisel tecrübesini anlattı. **Taşman bundan kırk yıl önce yerleştiği ABD'de uzun yıllar sanayicilik ve işadamlığı yapmıştır.** Şirketlerinden birini satma aşamasındayken başvurduğu mali danışmanı kendisine sosyal yatırım fonlarından bahsetmiş ve bağış yapmak isteyip istemediğini sormuştur. Taşman bu kuruluşlar hakkında bilgilendikten sonra şirketinin bir miktar hisse senedini Arizona Sosyal Yatırım Fonu'na hibe etmiştir. **Böylece 'Taşman Fonu' oluşmuş ve bu kaynağın yıllık gelirinden Türkiye kökenli pek çok genç Arizona ve Columbia Üniversitelerinde burs verilmiştir.** Arizona Sosyal Yatırım Fonu adayların seçiminden performanslarının takibine, okula yapılacak ödemelerin hesaplanmasından yapılmasına kadar her konuda destek vermiştir. Bu hizmetlerden memnun kalan Taşman ve ailesi ilerleyen senelerde değişik gayeler için ayrı fonlar da başlatmıştır.

Böylece Taşman ailesi hem kendilerini kendi vakıflarını kurmuş gibi hissetmiş, hem de bağışçılığın külfetinden ziyade zevkli tarafını yaşamışlardır. Haldun Taşman için sosyal yatırım fonları son derece saydam, esnek, kolay, vergi avantajlı (fona yaptıkları bağışları o vergi yılı içinde vergi matrahından düşmüşlerdir) ve az masraflı (fon bağışın toplam değeri üzerinden yılda %1'lik bir hizmet bedeli almaktadır) bir yol olmuştur. Ayrıca ihtiyaç duyduklarında danışmanlık ve bilgi kaynağı görevleri de görmüştür.

Taşman bu kişisel tecrübesinden yola çıkarak sosyal yatırım fonlarının Türkiye ve bağışçılar için faydalı olacağına inanmış ve bu inancını TÜSEV ile paylaşmıştır. Bu girişimin sonunda pek çok paydaşın katılımı ile ülkemizde bir sosyal yatırım fonu kurulmasını ve konferansın bu yolda önemli bir adım olmasını ümit etmektedir.

AKP İstanbul Milletvekili ve Başbakan Dış İlişkiler Danışmanı Egemen Bağış konuşmasına *sivil toplumu Türkiye'nin demokratikleşme ve kalkınma sürecinde önemli bir aktör ve ortak* olarak gördüğünü belirterek başlamıştır.

Özellikle Türkiye'de hem bireysel hem de kurumsal bağışçıların bu kuruluşların faaliyetlerine *mali destek vermeleri ve yerel kaynak ve bağışları harekete geçirecek yasal ve mali anlamda daha destekleyici bir ortam* yaratılması gerektiğini eklemiştir.

Bu bağlamda sosyal yatırım fonları gibi mekanizmaların hayata geçirilip teşvik edilmesini önemsendiğini ve toplantıda devlet, özel ve *STK sektörlerinden temsilcilerin birarada bu konuları tartışmasını mutluluk verici bulduğunu belirtmiştir.*

Egemen Bağış son olarak ABD'deki sivil toplum tecrübelerine ve *İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Girişim Grubu Danışma Kurulu Başkanlığı* görevine değinmiş, bu vesileler ile sivil toplum kuruluşlarıyla yakından çalıştığından bahsetmiştir.

Toplum Gönüllüleri Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı İbrahim Betil sosyal yatırım fonlarına benzer şartlı bağış fonlarını daha önce çalıştığı eğitim alanında faaliyet gösteren bazı vakıflarda, bağışçılardan gelen istek üzerine uyguladıklarını belirtmiştir. *Bağışçılarla olan geçmiş tecrübeleri kendisine sosyal yatırım fonları gibi modeller için talep olduğunu göstermiş, ve kendisi de bu konuya ilgi göstermiştir.* Ayrıca sosyal yatırım fonlarının hibe tahsisinde STK'ları tabi tuttuğu ölçütler ile STK'ları şu anda büyük eksiklik gösterdikleri şeffaflık, hesap verebilirlik, kendi kendini yönetme ve iyi yönetim gibi alanlarda gelişmeye teşvik edebileceğini düşünmektedir.

İbrahim Betil ayrıca devletin özellikle vergi alanında bağışlar için daha teşvik edici olması gerektiğini belirtmiştir. Örneğin devlete yapılan bağışlarda (okul yaptırmak gibi) bağışın %100'ünün vergi matrahından düşülmesine karşın STK'lara yapılan bağışlarda bu oran sadece %5 olup, çok az sayıda STK'ya verilen kamu yararı statüsünü gerektirmektedir.

İbrahim Betil, konuşmasını devlete yapılan bağışlarla STK'lara yapılan bağışlar arasındaki çifte standardın ortadan kaldırılması gerektiğini vurgulayarak bitirmiştir.

Sosyal Yatırım Fonu Modeli Nedir?

Sosyal Yatırım Fonları, *bağışçılar, sivil toplum kuruluşları ve ihtiyaç sahibi kitleleri buluşturan bir ortaklıktır.* Toplumsal ihtiyaçları çözmeye yönelik *proje ve girişimlere destek vermeyi amaçlar.*

Dünya çapında sosyal yatırım fonları *her sene çocuklar, gençler, eğitim, sağlık, kalkınma gibi alanlarda çalışan STK'lara binlerce hibe tahsisinde bulunmaktadır.* Sözedilen alanlar, bağışçıların ilgi alanlarıyla eşleştirilerek ihtiyaç *sahibi topluluğun hayat kalitesini yükseltmektedir.*

Sosyal Yatırım Fonları Nasıl İşler?

Sosyal yatırım fonları değişik ülkelerde değişik kurumsal yapılanmalarla işlevlerini yürütmektedir. Model, bugün 46 ülkede kendi özel kültürel, sosyal, siyasal ve ekonomik şartlarına uyarlanarak benimsenmiştir. Hiçbir sosyal yatırım fonu (bağışçı ya da hedef kitleleri, faaliyet alanları, kurumsal yapıları ve benzeri konularda) bir diğersinin aynı değildir.

Ancak tüm sosyal yatırım fonları'nda ortak payda bağışçıların istekleri ve toplumsal ihtiyaçlar arasında karşılıklı tatminkâr bir denge kurarak *birey ve kurumlardan fon toplayıp, bu kaynakları hibe olarak uygun sivil toplum kuruluşlarına dağıtmaları olmuştur.*

Tek bir bağışçı tarafından kurulması masraflı, idaresi ise zahmetli olan vakıfların aksine bu model bağışların idaresini mümkün olan en *esnek, masrafsız ve kolay* hale getirir. Sosyal yatırım fonları pek çok bağışçıya (bireyler, aileler, şirketler v.b.) *tek bir vakıf şemsiyesi altında bağış yapma şansı verir.*

Sosyal yatırım fonlarının işlevlerine dair detaylı bilgiye 'Sosyal Yatırım Fonları ve Türkiye' isimli broşürden ulaşabilirsiniz.

Dünyadan Sosyal Yatırım Fonu Tecrübeleri

Konferansta uluslararası uzmanlar dünyadan sosyal yatırım fonu tecrübelerine değinmişlerdir.

Kuruluş aşamasında önemli aktörler, bağışçı kitleleri, modelin çeşitli ülkelerde sağladığı toplumsal yarar gibi konular ön plana çıkmıştır.

Aşağıda bu panelin sonuçlarına ve katılımcılardan gelen görüş ve tavsiyelere değinilmektedir.

Shannon St. John, Second Star Philanthropic Services, ABD

Shannon St. John sosyal yatırım fonlarının bağışçı odaklı bir model olduğuna, bağışçıya uzman destek ve azami derecede esneklik sağladığına değinmiştir.

Bağışçı hangi alanda (örn. eğitim) ya da hedef kitleye bağış yapmak istediğini bilebilir, ancak mevcut ihtiyaçların neler olduğu ve neler yapılabileceği konusunu irdelemeyebilir. Bu noktada *sosyal yatırım fonları bağışçılara stratejik olarak yol gösterir, toplumsal ihtiyaçlar konusunda bilgi verir ve uzman ekibi bağışların en etkin şekilde kullanılmasını sağlar.* Örneğin Kuzey Carolina eyaletinde faaliyet gösteren Triangle Community Foundation'a başvuran bir işadammının aklında eğitim alanına bağış yapmak varken, sosyal yatırım fonunun yönlendirmesiyle tam olarak hangi konuya (bölgede okuldan sonra başı boş kalan çocuklara etüd ve kendini geliştirme şansı verecek bir merkez kurulması) eğilmek istediğini farketmiştir.

Bağışlar sosyal yatırım fonuna değil, sosyal yatırım fonu aracılığıyla yapıldığı için bağışçının ihtiyaçları ön planda olur. Sosyal yatırım fonları belirli bir coğrafi bölgede faaliyet göstereseler de, bağışçı isteği doğrultusunda bu bölge dışında da bağış yapabilir. *Örneğin Kaliforniya'nın Silicon Valley vadisinde yaşayan Hint diasporasının oluşturduğu sosyal yatırım fonunun büyük miktarı Hindistan'a yönlendirilmektedir.*

Peter Walkenhorst, Bertelsmann Stiftung, Almanya

Peter Walkenhorst Almanya'da sosyal yatırım fonlarının **bağışçılığı teşvik etmekten fazlasını başardığını belirtmiştir**. Sosyal yatırım fonlarının bağışçılığı ülkenin en zengin tabakasına mahsus bir ayrıcalık olmaktan çıkardığını, böylece filantropiyi demokratikleştirip, sivil ruhu ve vatandaş katılımını sağladığını eklemiştir.

Ayrıca sanayi devriminden sonra neredeyse tamamen yok olan **yerel filantropi ve bağışçılığın yeniden canlandırılmasını sağlamıştır**.

Gaynor Humphreys, WINGS, Belçika

İngiltere'de sosyal yatırım fonlarını çekici kılan, modelin **esnekliği ve yerel düzeyde sonuçlarının görünürlüğü** olmuştur. Sosyal yatırım fonlarının kuruluşunda bankalar, finansal kurumlar ve danışmanlar önemli rol oynamıştır. Bireysel bağışçılar için, Haldun Bey örneğinde olduğu gibi mali danışmanlar önemli rol oynamıştır.

Burada örnek olarak bağışçıların çoğunu bireylerin oluşturduğu ABD alınmış, ancak uygulamada şirketler modeli daha fazla kullanmıştır.

Bu şirketler daha çok yerel, küçük-orta ölçekli kuruluşlar olmuştur. Sosyal yatırım fonları şirketlerdeki kilit yöneticilerle görüşmüş, istekleri doğrultusunda bir bağış stratejisi oluşturmuştur. **Sosyal yatırım fonlarıyla çalışan bazı şirketler, ulusal ve uluslararası düzeyde filantropilerini çoktan geliştirmiş şirketler olmuş, ancak yerel düzeyde sosyal yatırım fonları ile çalışmayı tercih etmiştir**. Örneğin Rolls Royce firması üretim yaptığı bölgedeki ihtiyaçları belirlemede o bölgede faaliyet gösteren sosyal yatırım fonlarıyla çalışmaktadır.

Sosyal Yatırım Fonları ülkedeki **filantropi yelpazesini ve yapılan toplam bağış miktarını genişletmektedir**. Sosyal yatırım fonlarına bağış yapanların çoğu, ilk defa bağışta bulunan kişi/kurumlar olmuştur.

Juraj Mesik, Dünya Bankası, ABD

Sosyal yatırım fonlarının Dünya Bankası için çekici bir araç olmasının çeşitli sebepleri vardır. Öncelikle Dünya Bankası'nın kaynak sağladığı kalkınma projelerinin yabancı destek kesildikten sonra sürdürülebilirliğinin sağlanması son derece zor olmaktadır. Sosyal yatırım fonları Dünya Bankası gibi bağışçı (donör) kuruluşlara yabancı fonları yerelleştirerek bu engeli aşma şansı verir. Ayrıca **sosyal yatırım fonları, miktarları küçükte olsa yerel kaynakları harekete geçirerek, STK'ların yabancı fonlara bağımlılığını hafifletmektedir**.

Sosyal yatırım fonları kalkınma çabalarını büyük şehirlerden ihtiyacın en fazla olduğu kırsal kesimlere kaydırarak modernleşme sürecinde katalizör görevi görebilmektedir. Gelişmekte olan ülke ve sivil toplumlarda genişleyen STK sektörü ve faaliyet alanlarına kaynak sağlayabilmektedir. **Bu iki işlevi Slovakya örneğinde başarıyla görmüş, ülkenin otoriter bir devlet yapısından Avrupa Birliği'ne geçişine katkıda bulunmuştur**.

Türkiye Ortamının Değerlendirilmesi

Konferans kapsamında uzmanlar Türkiye’de vergi, hibe tahsisi ve kaynak sağlama alanlarında bilgi vermiş, katılımcılar ile beraber sosyal yatırım fonlarını Türkiye temelinde değerlendirmiştir.

Aşağıda bu panelin sonuçlarına ve katılımcılardan gelen görüş ve tavsiyelere değinilmektedir.

Türkiye’de mevcut vergi teşvikleri sosyal yatırım fonlarının işleyişi için yeterli midir?

Birleşik Uzmanlar YMM AŞ’nin ortaklarından ve TÜSEV mali danışmanı Hayati Şahin, Türkiye’de mevcut vergi teşviklerini değerlendirmiştir.

Şu anda Türkiye’de sosyal yatırım fonlarına benzer uygulamalar çok mikro seviyelerde de olsa yapılabilmektedir. Örneğin Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı ve Türk Eğitim Vakfı’nda “**şartlı fonlar**” veya “**şartlı bağışlar**” başlığı altında yapılan benzer uygulamalar başarılı sonuçlar vermiştir. Bu durum vergi mevzuatı açısından bir engel olmadığını göstermektedir. Türkiye’deki mevcut vergi teşvikleri sosyal yatırım fonlarının işleyişi için engel olmaktan çok yetersiz kalmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları için vergi istisna veya muafiyetlerinden yararlanmanın en önemli aracı *kamu yararına çalışan dernek* veya *vergi muafiyetine sahip vakıf* statüsüne sahip olunmasıdır. **Bu statüyü elde etmenin sürecinin zor olması nedeniyle bugün Türkiye’de sadece 474 dernek (toplam dernek sayısının yaklaşık %1’i) ve 222 vakıf (toplam vakıf sayısının yaklaşık %7’si) bu statüye sahiptir.** Ayrıca bu statü ile elde edilen vergi muafiyetleri kurumların kendilerinden ziyade bağışçılara yöneliktir.

Bağışçılar açısından bakıldığında bugün ülkemizde kamu yararı statüsüne sahip dernek ve/veya vergi muafiyetine sahip vakıflara bağışta bulunan kişi ve kurumlar, **gelirlerinin sadece %5’ine kadar yaptığı bağışları, beyan vermek suretiyle, vergiden indirebilmektedirler.** Bu oran yurtdışı ile karşılaştırıldığında çok düşük kalmaktadır. Ayrıca gelirlerini beyan etmeyen (örn. bordrolu çalışanlar) kişiler bağışlarını vergiden düşememektedir.

STK’lara yapılan bağışlara yönelik bu son derece kısıtlı teşviklerin aksine, devlete yapılan yardımlarda (örneğin okul yaptırma, kamu kuruluşlarına yapılan her türlü bağış,) bağışın tamamı vergiden indirilebilmektedir. Bu durum Türkiye’de fazla devletçi bir tutuma ve bağışçılığın teşvikinde devlet ve özel vakıflar arasında bir çifte standarda işaret etmektedir.

Vergi konusunda katılımcı görüşleri:

- Bu konuda Türkiye’nin yurtdışından ve örneğin ABD’den en büyük farkı çok etkin bir kamu gözetim mekanizması olmamasıdır.
- Sosyal yatırım fonları kurulduğunda Maliye tarafından sadece bağış yapan ve sağlık-eğitim gibi alanlarda doğrudan çalışmasa da çalışanları destekleyen bir kurumun kabul edilmesi gerekecektir.

- İkinci bir şart ise Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının yapılanmaları ve bağlı oldukları devlet kurumları ile ilgilidir. Türkiye’de sivil toplum kuruluşları ağırlıklı olarak dernek ve vakıf tüzel kişilikleri ile yapılanmıştır. Her iki yapı da değişik kanunlara ve yükümlülüklerle tabidir ve değişik devlet kurumlarınca idare edilmektedir. Sosyal yatırım fonlarının etkin işleyişi için bu kurumlar arasında bir harmonizasyon gerekecektir.
- Sosyal yatırım fonlarının iki temel işlevi olan fon geliştirme ve hibe tahsisi konularında vergi teşvikleri çok önemlidir. Bu teşvikler aynı zamanda devlet destek ve ortaklığını da gösterir.
- Sosyal yatırım fonlarının kurulması vergi indirimlerinin iyileşmesi için talep yaratabilir ve bu konuda öncülük yapabilir.
- Vergi teşvikleri bağışçıların neden veya nasıl bağış yaptıklarını değil, ne kadar yaptıklarını etkilemektedir. Bu sebeple teşviklerin yetersiz olması kuruluş için bir engel değildir ve daha sonra lobicilik yapılarak çözülebilir.

Türkiye’de STK’ların fon sağlama ve kaynak yaratma faaliyetleri yeterince gelişmiş midir?

Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) Genel Müdürü Derya Akalın, Türkiye’deki STK’ların mevcut fon sağlama ve kaynak yaratma faaliyetlerini kendi tecrübelerinden de faydalanarak değerlendirmiştir:

Ülkenin önde gelen STK’larından AÇEV örneğinde de görüldüğü üzere Türkiye’de STK’lar fon sağlama ve **kaynak yaratma alanlarında yeterince gelişmemiştir.**

AÇEV’in gelirinin %70’i için çeşitli kaynak yaratma ve fon sağlama faaliyetleri yürütülmektedir. Bu faaliyetler çoğu STK’da profesyonel olarak değil tesadüfen yürütülmektedir. Zira sektörde eski sayılabilecek AÇEV bile daha bu yıl bir kaynak geliştirme uzmanı işe almıştır. Bu durumda **Türkiye’de bu alanda beceri sahibi personel bulmanın zorluğu önemli rol oynamaktadır.**

AÇEV’in gelirlerinin çok küçük bir bölümü yerel kaynaklardan, daha da küçük bir bölümü ise bireylerden gelmektedir. Vakfın gelirlerinin yaklaşık 1/3’ü Hüsnü Özyeğin’den, 2/3’ü ise diğer kaynaklardan gelmektedir. Diğer bir deyişle daha çok şirketlerden ve AB’den proje bazlı fonlar sağlanmaktadır.

Kaynak geliştirme konusunda katılımcı görüşleri:

- Kaynak yaratmada sorun sadece bağışçının yaklaşımı ya da ilgisizliği değil, sivil toplum sektörünün bağışçılara yönelik esnek ve kişiye özel yaklaşımlar geliştirememesidir. Aracı kuruluş boşluğunu ajanslar ve PR şirketleri doldurmakta, projelerin sosyal boyutları reklâmın gölgesinde kalmaktadır. Bu durum ayrıca küçük ve yeni STK’ların kaynak geliştirmesini engelleyici bir ortam yaratmaktadır.
- Vakıfların kurulmasının maliyetli, yönetiminin ise zahmetli olması karşısında bazı bağış yapmak isteyen kişi ve kurumların bağış yapmaktan vazgeçtiği söylenmiştir. *Örneğin bir doktor mali durumu yeterli olmayan ailelere tüp bebek alanda yardımcı olacak bir vakıf kurmak istemiş, ancak vakıfların kuruluşunda özgülmesi gereken ana varlık, bu paranın o zaman devlet bankalarına yatırılması gibi zorunluluklar kendisini vazgeçirmiştir.* Bu tür sorunlar karşısında sosyal yatırım fonları bağışçılara büyük kolaylık sağlamaktadır.
- Tek bir bağışçı tarafından kurulması masraflı, idaresi ise zahmetli olan vakıfların aksine sosyal yatırım fonları bağışların idaresini mümkün olan en masrafsız ve kolay hale getirir.

Türkiye’de hibe tahsisi yeterince yaygın mıdır?

Türkiye’de özellikle kültürel diyalog ve kadın hakları alanlarında çalışan yerel STK’ları destekleyen Chrest Vakfı’ndan Rana Zincir, Türkiye’de mevcut hibe tahsisi faaliyetlerini kendi tecrübelerinden de faydalanarak değerlendirmiştir:

Ülkemizde hibe tahsisi daha çok Avrupa Birliği (AB) ve yabancılar tarafından yapılmaktadır. Bu fonlar AB Katılım öncesi mali yardım fonları, ülkeler arası bilateral fonlar (Hollanda’nın Matra Fonları gibi) ve yabancı özel vakıfların hibeleri olarak özetlenebilir.

Türkiye’de hibe tahsisi yaygın ya da uzman bir şekilde yapılmamasına rağmen örnekleri görülmektedir. ABD’de yerleşik olan Chrest Vakfı’nın Türkiye’de hibe tahsisi yaparken dikkat ettiği noktalar şöyledir: STK’nın ve Vakfın çalışma alanlarının kesişmesi, faaliyetin hem ABD hem Türk yasalarına uygun olması, hibe verilen kurumların çeşitliliği, STK’nın kapasitesi ve mali açıdan şeffaflığı.

Hibe tahsisi konusunda katılımcı görüşleri:

- Yabancı fonların olumsuz bir yan etkisi genellikle bir girişim ya da projeyi başlatmaya yönelik ve bir ya da birkaç kereye mahsus, süreklilikten yoksun fonlar olmalarıdır. Örneğin Avrupa Birliği’ne yeni katılan ülkelerdeki STK’lar katılım öncesi yardım paketlerinin eksikliğinde büyük kaynak sıkıntısı çekmektedir. Bu yüzden yerel kaynakların harekete geçirilmesi önemlidir.

Tartışma Oturumu

Toplantıda uzmanların değerlendirme yapmadığı ancak katılımcılar arasında öne çıkan bazı görüşler olmuştur. Bunlara aşağıda detaylı olarak değinilmektedir.

Sosyal yatırım fonları bağışçı ve STK’ların güvenini kazanabilir mi?

Katılımcılar nezdinde Türkiye’de **bireyler, kurumlar ve sektörler arası güven eksikliği sosyal yatırım fonlarının işleminde bir zorluk olarak görülmüştür.** Zira bu fonlara bağış yapılması ve fonlardan bağış kabul edilmesi için güven duyulması gerekecektir. Ülkemizde büyük güven duyulan STK ve vakıfların varlığı sosyal yatırım fonları için elverişli bir ortam oluşturacaktır (örn. İzzet Baysal Vakfı). Modelin Orta ve Doğu Avrupa ve Rusya gibi yolsuzluk ve patronaj ilişkileri ile mücadele içinde olan diğer ülkelerde işleminin de ümit vericidir.

Güven sorununun aşılması yolunda çeşitli tavsiyeler verilmiştir:

- Sosyal yatırım fonlarının başarılı olması için bağışçılar, STK’lar ve kamuoyu nezdinde **güvenilir** olmasının bir ön koşul olmadığı, kuruluştan sonra iyi örnekler ve işleyişte şeffaflık yoluyla da sağlanabileceği vurgulanmıştır.
- Bağışçıların sosyal yatırım fonlarına güvenmeleri için **şeffaflık** şarttır. Bağışçıların fonun ilkelerini iyi bilmeleri ve hangi STK’lara hangi şartlarla bağış yaptıklarını görebilmeleri gerekir.
- **İyi yönetişimin** önemi vurgulanmıştır. Bankalar, mali danışmanlar ve iyi yönetim alanında çalışan şirketler bu konuda yardımcı olabilir.
- Yıllık **denetimler** ve paydaşların faaliyetlerden ve mali durumdan düzenli olarak **haberdar edilmesi** de önemlidir.
- STK’ların bir endeks ile belirli **standartlara** bağlanmaları gerekebilir.
- STK’ların mali kaynakları konusunda en az bağışçılar kadar hassas olduğu unutulmamalıdır. **Güvenilirlik STK’lar için de oldukça önemlidir.**
- Güvenilir kimselerin katılımı (yönetimde ya da bağışçı olarak) kurumun **kredibilitesini** artıracaktır. Ancak uzun vadede sadece yönetim kuruluna güven yeterli olmayacaktır. Ayrıca KAGİDER Kadın Fonu örneğinde olduğu gibi **güvenilir isimler** birçok kapıları açarken aynı zamanda pek çoğunu da kapatabilmektedir.

- Her sosyal yatırım fonunun hibe tahsisinde farklı **kriterleri** vardır. Sosyal Yatırım Fonları'nın kuruluşlarından itibaren izledikleri bazı **ilkeleri** korumaları ve bağışçıların isteklerinin üzerinde tutmaları da güven oluşumuna katkıda bulunacaktır. *Örneğin ABD'de yerleşik bir sosyal yatırım fonu, bağışçısının kaçak göçmenlere yardımda bulunan bir STK'ya bağış yapma isteğini geri çevirmiş ve böylece değerlerine sadık kalmıştır.*
- Güvenilirlik konusunda **halkla ilişkiler faaliyetlerinin** ve gerek kavramın gerekse kurulacak mekanizmanın iyi "markalaşması"nın önemi vurgulandı.
- Fonun güvenilirliği açısından ilk **kurucuların iyi seçilmesi** gerektiği vurgulandı. Sadece yönetim kuruluna dayanmayan bir iyi yönetim anlayışının en yüksek standartlarda uygulanması gerektiği belirtildi.

Devlet sosyal yatırım fonlarını destekler mi?

Türk toplumunun devletçi tutumu ve **devletin merkeziyetçi yapısı** sosyal yatırım fonları için birer engel olarak görülmüştür. Ancak devletin merkeziyetçi tutumunun değişmekte olduğu eklenmiştir. Devletçi tutumun özel sektörde olduğu gibi **girişimcilik ile üstesinden gelinebileceği** söylenmiştir. Ayrıca vergi teşviklerinin devletin desteğini göstermesi için bir fırsat olduğu da eklenmiştir.

Türkiye'de sosyal yatırım fonlarına benzer mevcut uygulamalar var mıdır? Sosyal yatırım fonlarının bu uygulamalardan farkı nedir?

Sosyal yatırım fonlarına benzer işlevleri olduğu düşünülen çeşitli mevcut uygulamalara değinilmiştir.

- Özellikle eğitim alanında faaliyet gösteren bazı vakıflar (örn. Türk Eğitim Vakfı), bünyesinde bağışçılardan gelen talepler doğrultusunda **şartlı bağış uygulamaları** mevcuttur. Bu uygulamada bağışçının bağışladığı miktar vakfın ana varlığından ayrı tutulmakta, bunun sağladığı esneklik bağışçıya bağışı ne zaman, hangi aralıklarla yapacağı gibi konularda esneklik sağlamaktadır. *Sosyal yatırım fonlarında bağışçı tüm bağışı bir sosyal konuda (örn. eğitim) çalışan bir kuruma (örn. TEV) vermek zorunda değildir. Dilerse bağışını çeşitli sosyal alanlarda çalışan çeşitli kurumlara yönlendirebilir.*
- 2004 yılında kurulan **KAGİDER Kadın Fonu** Türkiye'de cinsiyet eşitliğine yönelik projelere destek vermektedir. Hibe tahsisinde örnek teşkil eden güvenilir ve katılımcı bir politika izlemektedir. Proje teklif çağrılarını ve seçim kriterlerini tüm STK'larla paylaşır, websitesinde açıklamaktadır. Her teklif danışma ve icra kurulları tarafından incelenmekte, bir kuruluşa en fazla 30 bin Euro değerinde hibeler verebilmektedir. Kadın Fonu, Open Society Institute ve AB fonlarından da faydalanmaktadır. *Yukarıda sözedilen şartlı bağışlarda olduğu gibi Kadın Fonu örneğinde de bağışın yapılacağı sosyal alan kısıtlayıcı olmaktadır.*
- **Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Vakıfları** devlet tarafından ülkenin en yoksul kesimlerine kaynak aktarılması için kurulan, kaynağını kamudan sağlayan ve sayıları 900'ü aşan kamu vakıflarıdır. Kendi faaliyetlerine ek olarak yerel STK'lara hibe tahsisinde de bulunmaktadır. *Sosyal yatırım fonlarından temel farkı fonlarını bireysel ya da kurumsal bağışçılardan ziyade devlet kurumlarından sağlamasıdır.*
- **Vakıflar ve STK'lar arası bazı bölgesel işbirlikleri** olduğundan söz edilmiştir. Örneğin İzzet Baysal Vakfı ve Bolu bölgesinde çalışan diğer vakıflar bir araştırma-geliştirme merkezi kurulması için ortak bir fon oluşturmuştur. Antalya ve bazı diğer illerde tüm STK'lar vali eşleri tarafından toplanmıştır. Bu kuruluşlar birbirine uyumlu olarak kaynak geliştirip faaliyet göstermektedir. *Sosyal yatırım fonları kendi programları için kaynak geliştirmez, sosyal alanlarda çalışan STK'ların programlarına hibe tahsisinde bulunur. Bir başka deyişle sosyal yatırım fonlarında temel amaç bir bağışçılığı teşvik etmektir.*
- **Hemşeri Dernekleri** Anadolu'dan büyük şehirlere göç eden vatandaşların buldukları şehirde birbirlerine destek olmak ve memleketlerine yardım göndermek amacıyla kurdukları derneklerdir. Bu dernekler özellikle memleketlerinde yoksullara yardım, okul yaptıma gibi faaliyetleri için kaynak yaratma konusunda başarılı olmaktadır. Ancak işleyişleri sosyal

yatırım fonlarından büyük farklılık göstermektedir. *Sosyal yatırım fonları daha stratejik bir amaç doğrultusunda ve uzun vadede işlerken, bağışçıya uzmanlık ve danışmanlık hizmetleri sağlamaktadır. Bu uygulamalarda böyle bir katma değer yoktur.*

Sosyal yatırım fonları bu benzer uygulamalar ve diğer STK'lar için rekabet yaratır mı?

Sosyal yatırım fonlarının Kadın Fonu ve benzeri fonlar için olduğu kadar bağışçıyı çekmeye çalışan küçük STK'lar için de rekabet yaratabileceği belirtilmiştir.

Sosyal yatırım fonlarının bunlarla rekabet içinde değil, kesişim noktalarını iyi belirleyerek beraber çalışması gerektiği eklenmiştir.

Ayrıca sosyal yatırım fonlarının hitap ettiği bağışçı kitlesi ulusal düzeydeki geleneksel bağışçılar değildir.

Söz edilen uygulamaların sosyal yatırım fonlarıyla ortak noktaları hem sosyal yatırım fonlarının Türkiye temelinde tamamen yabancı bir kavram olmadığına, hem de mevcut uygulamalara kıyasla büyük katma değer sağladığına işaret etmektedir.

Sosyal yatırım fonu modeli ismi 'community foundation' modeli için ne derece uygun bir çeviridir?

Sosyal yatırım fonu teriminin "community foundation"ı tam karşılamadığı ve yatırımı vurgularken fonun bağış boyutunu gölgede bıraktığı düşünüldü. "Community" kelimesinin Türkçedeki karşılığının bulunmasının zor olduğu konusunda fikir birliğine varıldı. İlk yaklaşım ve isimlerin önemi, yanlış kanıların sonradan değiştirilmesinin zorluğu vurgulandı.

"Sosyal yatırım fonu" isminin yeniden düşünülmesi tavsiye edildi. "Sosyal yardım ve yatırım fonu" bir alternatif olarak sunuldu.

Sosyal yatırım fonları kendi kaynağını geliştirmede zorlanan STK'lar için kaynak yaratılmasını sağlayabilir mi?

Sosyal yatırım fonlarının dağıttığı hibeler miktar olarak çok çeşitli olmaktadır. Örneğin bazı sosyal yatırım fonları yeni kurulmuş STK'lara küçük miktarlarda hibe tahsis ederek destek vermekte; böylece diğer bağışçılar için STK'nın bir nevi tescil edilmesini sağlamaktadır. Bu özelliği özellikle gençlik alanında çalışan kuruluşlar için ve gençlerin projeleri için iyi kullanılabilir. *Örneğin Viyana Genç Modern Sanat Müzesi'ni kuran genç gibi parlak fikirleri olan gençler ülkemizde projeleri için kaynak bulmakta zorlanmaktadır.*

Sosyal yatırım fonları'nın başarılı olması için başka ne gibi tavsiyeler verilebilir?

- ABD'de yerleşik the Ellis Center'dan **Steve Mittenhal**, sosyal yatırım fonlarının Türkiye için bir ihtiyaç olduğu konusunda fikir birliğine varıldığına dikkat çekmiştir. Türkiye ortamı için sorulan sorular, pek çok ülkede sosyal yatırım fonlarının kuruluş aşamasında sorulan sorulardır. Bu noktadan sonra bazı engellerin teoride değil uygulama sırasında çözülmesi gerekecektir.
- Bazı sorunların teoride değil işlevsel olarak çözülmesi gerektiği belirtildi; hesap verebilirlik açısından iyi örneklerin biran önce gösterilmesi istendi. Türkiye'de bir sosyal yatırım fonu pilotunun birkaç ay ya da 1 yıl içinde gerçekleştirilmesi tavsiye edildi.
- Hedef kitle, kurucular, katılacak birey, aile ve şirketler, bağışçıya sunulacak ürünler gibi konularda gecikmeden karar alınması gerektiği vurgulandı.
- Hedef kitle olarak orta ölçekli işletmeler ve ailelerin hedef alınması tavsiye edildi. Zira Türkiye'deki işletmelerin %98'i 10 bin USD ile 1 milyon USD arasındadır

- Sosyal yatırım fonlarının STK'lara tahsis ettiği hibelerin hem projelere hem de kurumsal kapasite geliştirilmesine yönelik olabileceği belirtildi.
- Girişimin başarısı için insan kaynağının önemi vurgulandı.
- Belirli bir gelişim seviyesine gelene kadar kaynağa ve destekçiye ihtiyaç olacağı belirtildi.
- Charities Aid Foundation Russia'dan Vadim Samorodov, fonların ulusal mı yerel mi kurulacağı konusunun daha fazla irdelenmesi gerektiğini söylemiştir.
- Türkiye'de başarılı olması için yerel düzeyde başlaması gerektiğini düşünen katılımcılar oldu.
- Yardım toplama yasasının sosyal yatırım fonlarının alacağı bağışlara ne gibi bir etkisi olacağına dikkat edilmesi gerektiği belirtildi.
- Sosyal yatırım fonlarından hibe alacak STK'ların tıpkı AB hibe tahsisi sürecinde olduğu gibi çok açık ve net kısıtlara tabi tutulması gerektiği vurgulandı. Aksi takdirde ülkemizde sivil toplum alanının gelişmemiş ve muğlak olması sosyal yatırım fonlarının işini zorlaştırabileceğinden endişe duyuldu.
- Sosyal yatırım fonlarının bağışçıyla STK arasına mesafe koyup bu ilişkiyi sadece bir para alışverişine çevirmemesi, bağışçıların ilgisizliğine yol açmaması gerektiği belirtildi. Sosyal yatırım fonlarının bağışçıların görüş ve isteklerine önem vererek onları daha katılımcı yapması gerektiği eklendi.
- Türkiye'nin yakın geleceğinde İstanbul 2010 Kültür Başkenti gibi hibe tahsisi fırsatları doğuracak vesileler olduğuna ve sosyal yatırım fonlarının bu vesilelerde rol alabileceğine dikkat çekildi.

Gelecek Adımlar

'Sosyal Yatırım Fonları ve Türkiye' konferansını düzenlerken TÜSEV'in temel amacı dünyada hızla yayılan bir uygulama olan sosyal yatırım fonlarının Türkiye'de fizibilitesi üzerine modelinin güçlü ve zayıf yanları ile Türkiye ortamında karşılaşılabilecek fırsat ve engeller göz önüne alınarak fikir üretilmesi olmuştur. TÜSEV'in bir diğer amacı STK'lar, bağışçılar, kamu yetkilileri, uluslararası bağışçı kuruluşlar gibi pek çok paydaşa hem Türkiye'de bağışçılık ve STK'lara kaynak aktarımı konularını tartışma fırsatı vermek hem de konuda farkındalık yaratmak olmuştur. Konferans çıktılarının da gösterdiği üzere bu amaçlara ulaşılmıştır.

Konferans'ın ardından 7 Ekim 2006 günü uluslararası uzmanlar, TÜSEV ekibi ve bazı STK temsilcilerinden oluşan daha küçük bir grup biraraya gelerek girişimin gelecek adımlarını tartışmıştır. Bu toplantının çıktılarına ayrı bir raporda değinilmektedir.

TÜSEV 6 Ekim Konferansı'nın ardından konferansa katılan ve katılmayan ilgili paydaşlar ile (kamu ve özel sektör, sivil toplum, akademi v.b.) konferans çıktılarının paylaşılması ve sosyal yatırım fonları hakkında farkındalık yaratılması yönündeki çalışmalarına devam etmektedir. Bu kapsamda sosyal yatırım fonlarına ilişkin broşür, 6 Ekim Konferansı'nın katılımcı listesi ve konuşmacı biyografileri ekte bilginize sunulmaktadır.